

P. C. g. 5 - 1964.

Steen in Nijmegen zegt (nu nog): „Stavers recht tot hier”

Waarschijnlijk herinnering aan nederzetting Staverse kooplui

Als de Staverse predikant Westerman omstreeks 1612 zijn stad beschrijft vergeet hij niet mee te delen dat koning Radbod die Staveren tot zijn residentie had gemaakt het Friese rijk tot aan Nijmegen had uitgebreid. Nu was Friesland ten tijde van Radbod inderdaad veel groter dat thans en het centrum van Nederland behoorde tot dit Friesland maar van een uitbreiding in het bijzonder tot Nijmegen is toch niets bekend.

Westerman schrijft er echter maar niet wat heen: hij wijst voor zijn bewering op een authentiek gheschrift in een Ben-

themer-Steen aen de Poorte des Sands Nimwegen daer in vorige tijdt de Haven placht te zijn”. Met „oude uytgehouwene Letteren” stond daar in het Latijn te lezen: Huc usque jus Stavriae. Dat is: dus verre het recht van Stavor n. Ende elders: Hic finitur regnum Stavriae. Dat is: Hier eyndt het Rijk van Stavoren; soo dat geheel vrieslandt dien tyt de name van Stavoren schijnt gevoert te hebben”. Aldus Westermans conclusie.

Gaan we na waar dominee zijn wetenschap vandaan had dan komen wij terecht bij de Fries Cornelius Kempius die in 1588 in Keulen onder de titel „De origine situ qualitate et quantitate Frisiae” een beschrijving van Friesland in het licht gaf. En in het kader van een hoofdstukje over het oude Staveren vindt men daar reeds de mededeling over de opschriften in „Noviomagium” met de conclusie over Staverens vroegere macht en glorie.

Heel wat kritischer stond Christiaan Schotanus in zijn beschrijvinghe van Frieslandt” (1664) tegenover de Nijmeegse bijzonderheid: De heerschappij van Staveren willen veele bewijzen met letteren die te Nieuwemaghen te lesen zyn. Doch ’d uyerlijcke overeenkomst in de letteren en de geboghen naeme kan niet bewysen dat de Stadt Staveren daer mede gemeent wordt”, zo lazen wij.

Vietemin is er veel discussie geweest over de betekenis van bedoelde gevelsteen ook (en al vroeg) aan Gelderse zijde. Zowel

de klassieke filoloog Paulus Merula (1550—1607) als de Gelderse geschiedschrijver J. S. Pontanus (1571—1640) hielden er zich mee bezig al schijnt de vermelding van het opschrift in de Friese bronnen toch even vroeger voor te komen.

Merkwaardigerwijze maakt dr. Friedrich Gorissen in een artikel in het tijdschrift „Numaga” (februari 1955) over het raadselachtige opschrift in het geheel geen melding van die Friese vermeldingen. Maar misschien hoefde dat ook niet want de steen met het opschrift „Huc usque ius Stavriae” bestaat nog steeds. Hij heeft lang gezeten boven de tweede doorgang van de Hezelpoort en is bij de afbraak van dat gebouw ingemetseld in de westelijke wand van de Gedeputeerdenplaats de binnenplaats van het huidige stadhuis.

Gorissen wijst er op dat de steen laat-gothisch is en stijkkundig gezien niet ouder kan zijn dan het begin van de 16de eeuw. De tekst op de benedenrand is beschadigd, maar is nog leesbaar of kan gemakkelijk worden gereconstrueerd. Toen Merula hem rond 1600 beschreef (later dus dan onze Kempius!) kan de steen dus niet erg oud zijn geweest en Gorissen weet zelfs te vertellen dat het stuk pas in 1533 uit een grafzerk is vervaardigd.

Met andere woorden: onzin dat verhaal over het Staverse recht? Geen sprake van meent de archivaris Van Kleef. De steen zelf is wel niet oud, maar de steenhouwer moet op de nieuwe steen het opschrift van een veel oudere steen hebben overgenomen. Immers, wat voor zin zou het hebben gehad in 1533 op de muur van een Nijmeegse stadspoort mee te delen dat „tot hertoe het recht van Sta-

veren geldt" iets wat toen helemaal niet waar was?

Nee Gorissen zoekt de verklaring in een heel andere richting. In de middeleeuwen plachten in sommige handelssteden vreemde kooplieden zich neer te zetten naast de aanwezige (beschermende) burcht. Men noemde zo'n volksplanting een „suburbium” of „portus” en ze zijn al omstreeks het jaar 1000 bekend. Ja, een Fries suburbium vond men al veel vroeger bij Xanten aan de Duitse Rijn. Want als de Noormannen in 880 Xanten verwoesten, wordt er gesproken van de naburige plaats Biorzuna, „waar het grootste gedeelte der Friezen woont”. Dit waren dus Friese kooplieden die zich daar aan de handelsweg te water hadden gevestigd”.

Gorissen veronderstelt nu, dat het emporium van Nijmegen (dat in de omgeving van de (Klokkenberg lag) door koninklijke privileges de rechten en vrijheden verkreeg zoals destijds de koopmansstand van Staveren ze bezat. De onderzoeker wil het opschrift (het ene dan; over het andere door de Friese kroniekschrijvers vermeld zwijgt hij) lezen als: „Tot hiertoe geldt het recht van Staveren”.

Hij verklaart het aldus: „Op de oude grens van de marktvrijheid — die destijds nog niet samen viel met de grens van het kerspel of het laat-middeleeuwschependom (van Nijmegen) — stond een steen met de vermelde inscriptie om duidelijk te laten zien op welke plaats het gebied van het koopmansrecht zich afscheidde van dat van het landsrecht. De steen gaf de grens aan tussen het rechtsgebied van de corporatie en dat van de landsgemeente van het Rijk van Nijmegen”.

Waarom dan in 1533 het oude zinloos geworden opschrift nog weer is vernieuwd? Waarschijnlijk hebben de Nijmegenaren de vroegere relatie met Staveren even eervol gevonden als de inwoners van Staveren al in de 16de eeuw voor hun vervlogen roem en aanzien konden wijzen op de steen in de Haselpoort.